

rogenet u djelu *De administrando imperio* (u 36. poglavlju »O Poganima koji se nazivaju i Neretvani i zemlji u kojoj sada obitavaju«) naziva Neretvane sredinom 10. st., kada je pisao ovo djelo, imenom *Pagini* (što, prema njemu, »na jeziku Slavena znači nekršteni«), koji drže u svojoj vlasti Korčulu, Mljet, Hvar i Brač.¹⁴ Nije od značenja za tumačenje reljefa što je Zmajeva špilja postala obitavalište kršćanskih pustinjaka. Oni su nastavili živjeti u zatečenom ambijentu više stoljeća pošto su uklesani reljefi na zapadnoj strani, kad se njihov poganski smisao više nije mogao lako prepoznati. Da su ove reljefe zatekli kršćanski »hrvatski eremiti« u špilji, to i Krasinski pretpostavlja.

Koliko je na samom Braču i poslije kristijanizacije bilo jakih ostataka poganskih vjerovanja dokazuje i tekst iz spomenute Valerijeve vizitacije, koji i Škobalj navodi: »I jer imaju praznovjerni običaj (institutum superstitionum), da procesije obavljaju u nijedno drugo vrijeme, nego samo o Mladome Mjesecu, bilo im je naloženo, da moraju međusobno izabrati neki dan u svakom pojedinom mjesecu, kad će obavljati procesije, ne vodeći računa o Mjesecu, bilo da se rađa, bilo da nestaje (nulla habita ratione nascentis aut deficientis Lunae), što su obećali, da će izvršiti.« Škobalj je ispravno zaključio da se u tom »praznovjernom običaju« stvarno radilo »o štovanju Mjeseca kao prežitku iz stare poganske religije Hrvata«.¹⁵

Uzevši sve u obzir, reljef na zapadnoj strani Zmajeve špilje na Braču ne može se datirati u XV. st. kao preostatak poganskoga vjerovanja. On je svjedočanstvo određenog poganskoga kulta iz ranoga srednjeg vijeka u kojemu nema ničega kršćanskoga. Ovaj reljef mogao je nastati prije konačnog pokrštenja stanovnika neretvanske kneževine, u čijoj se vlasti dugo vremena nalazio i Brač, što znači najkasnije u X. stoljeću.

PUTOVANJA

Janko N. Ivanović

Putujem do iznemoglosti

Očekujem susret s Ciljem
Ukoliko sam na pravom putu

Ako me iznevjere raskršća
Hoću li moći iznova krenuti

¹⁴ Božidar Ferjančić, *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Posebno izd. SAN, tom. II., knj. CCCXXIII, Vizantološki institut, knj. 7, Beograd, 1959, ed. Naučno delo, s. 64–65.

Ferdo Šišić smatra da su otoci koje navodi K. Porfirogenet došli pod neposrednu vlast Neretvana poslije 825. godine (Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1925, s. 319). Prema tome, naseljavanje Neretvana na Brač postalo je vrlo intenzivno u drugoj polovici 9. st. i u 10. Usp. i Petar Šimunović, *Povalska listina i povalski prag*. Brač u ranom srednjem vijeku, Ed. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Brački muzej, Povelja, 1984, s. 22.

¹⁵ Škobalj, *ibid.*, s. 114.